

Кеннет Грем

ВІТЕР У ВЕРБОЛОЗІ

Харків
ФОЛІО
2023

БЕРЕГ

Таки добряче потрудився Кріт у своїй маленькій оселі, бо настала пора весняного прибирання. З самого ранку він підмітав підлогу, витирав ганчіркою пилюку, чистив приступки на сходах та стільці, білив вапном стіни. Порався так, аж пилюки понабивалося йому в очі й рот, а чорне хутро геть заплямалося вапном, та ще й спинку ломило й лапки заніміли. А довкола буяла весна — і вгорі, у повітрі, і внизу, на землі; навіть сюди, до його темної вбогої хатини, донесла вона той дух «божественного неспокою» й невиразних прагнень. Отож не дивно, що він раптом жбурнув щітку на підлогу й гукнув: «До дідька!», «От ще мені!», «Цур йому, тому прибиранню!» — та й подався геть із хати, навіть куртку забув натягнути.

Щось владно кликало його нагору. Кріт пірнув у вузький стрімкий тунель, зовсім не схожий на ті мощені ходи, якими лазять звірята, що мешкають ближче до неба та сонця. Він рив, копав, шкріб, дерся, тоді знову дерся, шкріб, копав, рив, завзято працюючи маленькими лапками й бурмочучи: «Нагору! Скоріше нагору!», аж врешті — гоп! — мордочка виткнулася до сонця, ще мить — і Кріт покотився по теплій луговій травиці.

— Ото розкіш! — мовив він до себе. — Це тобі не хату білити!

Сонце обдавало теплом його хутерко, лагідний вітерець обвівав розпашіле чоло, а дзвінка й радісна пташина пісня лунала, здавалося, надто гучно, бо його слух притупився від довгого підземного відлюддя. Миттю скочивши на всі чотири лапки, сповнений радості життя та захвату від самої весни, без усякого там прибирання, він помчав лугом, поки не опинився біля дальнього живоплоту.

— Стривай-но! — гукнув йому від перелазу старий кріль. — Шість пенсів за прохід через приватне володіння!..

Але Кріт тільки кинув на нього нетерплячий, зневажливий погляд і гайнув уздовж огорожі, повз інших кроликів, що повитикалися зі своїх нірок на той галас.

— Цибулячий соус! Цибулячий соус! — не втерпів він, щоб не подражнити їх, і, перш ніж вони змогли придумати щось путнє у відповідь, зник з очей. А вони тоді почали сваритись між собою:

— Який же ти дурень! Чом ти не сказав йому?..

— А чому ти сам не сказав?..

— Треба було нагадати йому... — І таке інше, як воно завжди буває.

Та, певна річ, було вже запізно. Крота й слід загуб...

Усе навкруг здавалося надто гарним, щоб бути схожим на правду. Кріт завзято гасав

по луках, обминав огорожі, перетинав чагарі й повсюди бачив те саме: пташки мостять гніздечка, квіти розпукуються, листочки прокльовуються з бруньок — і все радісне, чимось захоплене, сповнене снаги. І Кріт, замість того щоб слухати докори сумління, його нашіптування: «А як же з побілкою?» — відчував лише, як то весело серед усього цього клопоту бути єдиним неробою. Що не кажи, а у вільний день найкраще, певно, не те, що сам відпочиваєш, а те, що бачиш, як ревно працюють інші.

Йому здавалося, що більшого щастя й бути не може, коли він після отого гасання опинився раптом на березі повноводої річки. Досі Кріт ще ніколи не бачив річки — цього лискучого, звивистого, пружнотілого звіра. Насмішкувати й задьориста, вона біжить, хлюпає хвилю, підхоплює все, що тільки може, а потім кидає, сміючись, і вже затіває нові пустощі, а то вгамується на мить, а тоді знову закрутить і вже не відпускає. Усе танцює й тремтить у виблисках,

мерехтіння в іскорках світла, шарудінні й вируванні, гомоні й булькотінні. Річка приголомшила Крота, зачарувала. Він дріботів берегом, як дріботить заворожена мала дитина біля дорослого, коли той розповідає їй щось дуже цікаве. Нарешті Кріт стомлено сів біля води, а річка все гомоніла до нього, вела й далі оту оповідь, найкращу у світі, яку несла з самих надр землі, щоб зрештою переповісти безмежному невтомимому морю.

Так сидів він на моріжку й дивився через бистрини, раптом в очі йому впала маленька темна діра на протилежному березі, над самою водою. І аж замріявся Кріт: який то, певно, гарний притулок для невибагливого звіряти, що полюбляє затишне прибережжя, недоступне для паводка й далеке від гамору та куряви; коли враз помітив, як щось маленьке й блискуче мигнуло в тій нірці, зникло, тоді знову блимнуло, наче крихітна зірочка. Та навряд чи зірка могла б бути в такому непідходящому місці; а як на жука-світ-

лячка воно було надто мале та яскраве. А потім Кріт завважив, як воно кліпнуло до нього й цим виказало, що то — око; а тоді довкола ока почала вимальовуватися мордочка — як ото рамка довкола картини.

Гостренька брунатна мордочка з вусами.

Поважна кругла мордочка, і знову той зблиск в оці, що найперше привернув його увагу.

Маленькі гарні вушка й густе шовковисте хутро.

Та то ж Водяний Щур!

Звірята застигли, обережно розглядаючи одне одного.

— Привіт, Кроте! — гукнув Водяний Щур.

— Привіт, Щуре! — озвався й Кріт.

— Чого не перебираєшся сюди? — за мить спитав Щур.

— Легко сказати — перебиратися. — Кріт аж трохи образився, він-бо вперше опинився біля річки й знати не знав, як тут собі за-
радити.

Щур мовчки нахилився, відв'язав мотузок, потім потягнув до себе й легенько ступив у човник, якого Кріт попервах і не помітив. Човник, блакитний зовні й білий усередині, був саме на двох, і Кріт одразу прикипів до нього серцем, хоч і не розумів ще, яка з човна користь.

Щур наліг на весла, швидко перетнув річку й пристав до берега. Тоді подав передню лапку Кротові, що боязко спускався до води:

— Обіприся! А тепер ставай, ну, сміливіше!

І Кріт, зойкнувши від захвату, несподівано для себе опинився в справжнісінькому човні.

— Який щасливий сьогодні день! — вигукнув він, коли Щур, відштовхнувшись од берега, знову сів на весла. — А знаєш, я ще ніколи не плавав у човні.

— Та невже? — Щур аж рота роззявив з подиву: — Ніколи в житті ти не... ніколи не плавав?.. Ну й ну! Що ж ти тоді робив?

— Ет, хіба те порівняєш з оцим дивом? — зніяковів Кріт. Зручно вмовившись на кор-

мі, він обводив замилюваним оком м'якенькі лавчини і весла, й кочети, і все інше дивовижне човнярське спорядження. Човник легенько колисав його, і Кріт міг запрягтися, що нічого кращого на світі й бути не може.

— Дивом, кажеш? Та ні. Це не диво, а найголовніше в житті, — поважно мовив Водяний Щур, налягаючи на весла. — Повір мені, юний друже: ніщо — ну, анічогісінько — не може дати такої втіхи, як просто побавитися з веслами. Просто побавитися, — мрійливо вів він далі, — побавитися... з веслами... побавитися...

— Ой, дивися, Щуре! — раптом скрикнув Кріт.

Та було вже пізно, бо човник з розгону врізався в берег. Замріяний, щасливий веслувальник, упавши, лежав на дні човника й сукав ногами.

— ...побавитися з веслами... Або під веслами... — незворушно, ще й з лагідною усмішкою

вів далі Щур, підводячись. — У човні чи за човном — не має значення. Справді, ніщо тут не має значення, у цьому вся штука. Вирушаєш кудись чи ні, добуваєшся до мети чи потрапляєш у зовсім інше місце, а чи й зовсім нікуди не добуваєшся — так чи так ти при ділі, хоч нібито нічого особливого не робиш, а якщо й зробив щось, усе одно всього не переробиш — робота завжди є, і ти можеш братися до неї, як забажаєш, але краще б не робити нічого. Слухай! Якщо в тебе сьогодні нема якогось пильного діла, чому б нам не прогулятися вниз річкою? Часу в нас удосталь.

Кріт на radoщах аж ніжками захвицав. Потім вдоволено зітхнув на повні груди і, поймаючи безмежним блаженством, відхилився на м'яку спинку сидіння.

— Чудовий сьогодні день!.. — мовив він. — Ну, то їдьмо хоч зараз!

— Зачекай хвильку! — відповів Щур. Він прив'язав човника, видерся до своєї нірки й не-

забаром з'явився знову, згинаючись під вагою кошика, туго напакованого їжею.

Щур опустив кошика в човен і звелів Кротові:

— Запхай його собі під ноги.

Тоді відв'язав човна й сів на весла.

— А що там у коші? — спитав Кріт: його розпирала цікавість.

— Холодне курча, — кинув Щур, — холодне м'ясокопченийязикшинкасолоніогірочкисалатфранцузькібулкирибніконсервишпинатімбирнепечиволимонадсодова вода...

— Годі, годі! — у захваті скрикнув Кріт. — То вже забагато!

— Ти гадаєш? — поважно запитав Щур. — Це лише те, що я зазвичай беру на невеличкі прогулянки; інші звірята завжди дорікають мені, що я скнара й усе дуже задрібно краю, щоб, мовляв, на довше стачило!

Кріт ще ніколи не чув такого довгого слова. Захоплений новим незвичайним життям, він

весь поринув у нього й немов сп'янів від усіх тих зблисків та брижів, пахощів і звуків, від сонячного буяння... Він черкав лапкою сліди на воді й ніби снів наяву. А Водяний Щур — як то й годиться доброму хлопцеві — незворушно змахував веслами й намагався не заважати йому.

— Мені страшенно подобається твоє вбрання, друже, — озвався він за пів години чи й більше. — Тільки-но трапиться нагода, я й собі хотів би замовити такий оксамитовий смокінг на щодень.

— Вибач мені, будь ласка, — стрепенувся Кріт, майже через силу оговтуючись від своїх мрій. — Ти, напевно, маєш мене за нечому, але ж усе це для мене така дивина. То он... яка... вона... річка!

— Саме ця Річка, — уточнив Щур.

— А ти справді живеш разом з річкою? Оце життя!

— Разом з нею, і при ній, і на ній, і в ній, — сказав Щур. — Вона мені брат і сестра, і тітонька, й товариство, і їжа та питво, і — звісно! — купіль. Вона — мій світ, і не треба мені іншого. Те, чого вона не має, чи й варто мати, а те, чого вона не знає, не варто знати. Господи, чого ми тільки не пережили разом! Зима чи літо, весна чи осінь — вона завжди сповнена радощів і тривоги. Коли в лютому починається повінь, у моїх коридорах та льохах стає зовсім мокро, а до спочивальні крізь вікно тече руда водиця, і це мені аж ніяк не до вподоби. Та незабаром повінь помалу спадає, тільки залишає на стінах мул, що пахне краще, ніж кекс із родзинками, а очерет з водоростями забивають усі ходи, і я по них бігаю, мов по сухій перині, навіть ніг не замочу, ще й знаходжу там щось смачне та й взагалі чимало цікавих речей, що їх усякі нехлюї ненароком упускають з човнів!

— А тобі не буває нудно? — наважився спитати Кріт. — Весь час тільки ти та річка і більше нікого, ні з ким і словом перемовитися!

— ...І більше нікого... Гаразд, не буду тебе розчаровувати, — терпляче мовив Щур. — Ти тут новенький і, певна річ, всього не знаєш. Та берег нині такий заселений, що дехто навіть вибирається звідси. А взагалі — це просто nepoдoбcтвo. Видри, зимородки, нирки, куріпки — усі вони вештаються тут цілий день, ще й вимагають: зроби для них те, зроби се — нібито в мене свого діла нема!

— А що о-о-он там? — поцікавився Кріт, махнувши лапкою у бік розлогих заплавлених лук, що починалися від берега і тяглися аж ген до темної смути лісу на обрії.

— Там? Та то ж і є Старий Ліс, — відказав Щур. — Тільки ми, бережани, не часто ходимо туди.

— А ті, хто там живе, вони... вони хороші? — спитав Кріт трохи наче збентежено.

— Ну-у-у... — спроквола відповів Щур. — От поміркуймо разом. Білочки — то народ чудовий. Кролики теж — щоправда, не всі, бо серед

них трапляються всякі. Є ще там Борсук. Він живе в самісіньких нетрях і ні за які гроші не погодиться жити деінде. Добрий старий Борсук! Його ніхто не чіпає. Бо хай тільки спробує... — значуще додав він.

— А що, хіба хтось хотів би зачепити його? — здивувався Кріт.

— Ну звісно... різні є звірі, — якось невпевнено почав пояснювати Щур. — Куниці там... тхори... лиси всякі. Вони теж бувають нічого собі... У мене між них є добрі знайомі: при зустрічі вітаємось і все таке... Тільки часом на них щось таке знаходить — та це кожен знає!.. І тоді вже... Ні, краще їм не довіряти, от що я скажу.

Кріт добре знав — серед звірят не заведено теревенити про всякі лиха, що можуть спіткати їх, ба навіть згадувати про це. Тому перевів розмову на інше.

— А за Старим Лісом що? Там щось наче тьмяно синіє. Нібито якісь пагорби. Або імла над містом — чи то просто хмари?

ЗМІСТ

БЕРЕГ	3
ШИРОКИЙ ШЛЯХ.....	31
СТАРИЙ ЛІС	60
ПАН БОРСУК	90
ДІМ ЖАДАНИЙ	119
ПАН ЖАБА	151
СОПІЛКА НА СВІТАНКУ	181
ЖАБИНІ ПРИГОДИ	206
МАНДРІВЦІ ВСІ.....	237
ДАЛЬШІ ЖАБИНІ ПРИГОДИ	276
І СЛЬОЗИ ЙОГО, НЕМОВ ДОЩ НАВЕСНІ.....	312
ПОВЕРНЕННЯ ОДІССЕЯ	349